

Tusculum

2025
SOLIN-18

Nakladnik

Javna ustanova u kulturi
Zvonimir Solin
Kralja Zvonimira 50
Solin

Za nakladnika

Tonći Čičerić

Glavni urednik

Marko Matijević

Uredništvo

Joško Belamarić
Nenad Cambi
Dino Demicheli
Josip Dukić
Arsen Duplančić
Miroslav Katić
Dražan Maršić
Ivana Odža
Michael Ursinus

Grafičko oblikovanje i priprema za tisak

Marko Grgić

Izrada UDK-a

Iva Kaić

Tisak

Jafra Print Solin

Naklada

500 primjeraka

Izdavanje časopisa novčano podupire Grad Solin.

UDK 908(497.5-37 Solin)

Tiskana inačica: ISSN 1846-9469

Mrežna inačica: ISSN 1849-0417

Tusculum

Časopis za solinske teme

18

Solin, 2025.

Sadržaj

7-61	Ivan Šuta – Dijana Žaja	Kasnorepublikanske amfore iz Sikula (Resnik)
63-100	Luka Donadini	Salonitanski krajolik i božanstva
101-117	Dražen Maršić – Marko Matijević	Pristupna razmatranja o fragmentima građevine kružnoga tlorisa iz istočne Salone
119-137	Sanja Ivčević	Rimska vojnička oprema s područja Salone iz jedne privatne arheološke zbirke
139-151	Dino Demicheli – Ivica Pleština	Epigrafski spomenici s položaja Bugarevo u Solinu
153-186	Arsen Duplančić – Zoraida Demori Staničić	Tri liturgijska predmeta don Frane Bulića
187-199	Sanja Acalija	Uspomene na vezenim krpama – zalag kulturnoj baštini
201-215	Marko Matijević	Solinske razglednice po slikarskim djelima
217-228	Tonći Ćićerić	Prilozi za biografiju Katice Šperac-Auf
229-234	Ivana Odža	Transgeneracijsko pamćenje o hrvatskim kraljevima u suvremenim adaptacijama povijesnih predaja za djecu
235-236		Naputak suradnicima <i>Tusculuma</i>

Sanja Ivčević

Rimska vojnička oprema s područja Salone iz jedne privatne arheološke zbirke

Sanja Ivčević
Arheološki muzej u Splitu
Zrinsko-Frankopanska 25
HR, 21000 Split
sanja.ivcevic@armus.hr

Boravak vojnika u Saloni potvrđen je epigrafičkim natpisima, povijesnim izvorima i vojničkim diplomama, ali i brojnim nalazima opreme koja je velikim dijelom znanstveno obrađena. U ovome se članku objavljuju nalazi rimske vojničke opreme iz Salone koja se čuva u jednoj privatnoj arheološkoj zbirci. Premda malobrojni, nalazi su raznovrsni i pripadaju različitim kategorijama od kojih neke do sada nisu pronađene na prostoru Salone. Mogu se podijeliti u više skupina prema kategoriji opreme kojoj pripadaju. Najveći broj predmeta pripada vojničkome pojasu, a nešto slabije zastupljena je konjska oprema. Osim toga, pronađena je jedna ostruga koja je bila dio konjaničke opreme. Ostruge do sada nisu pronađene u Saloni. Nalazi su raznovrsni ne samo prema namjeni već i datacijski jer su datirani u rasponu od 1. do 5. stoljeća.

Ključne riječi: Salona, vojnička oprema, vojnički pojas, konjska oprema, ostruga, rimsko razdoblje

UDK: 904:355.66](497.5 Solin)«00/04«

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 5. kolovoza 2025.

O tome da je vojska bila nazočna u Saloni tijekom cijeloga rimskog razdoblja saznajemo iz antičkih pisanih izvora,¹ natpisa na kamenim spomenicima² i vojničkih diploma.³ Svjedočanstvo vojne prisutnosti je i rimska vojnička oprema pronađena na području grada. U ranijim znanstvenim istraživanjima više se pozornosti posvećivalo proučavanju povijesnih okolnosti i kamenim natpisima, a u novije vrijeme pažnja se posvećuje i obradi vojničke opreme iz Salone.⁴ Nalazi opreme iz Salone, upravnoga središta rimske provincije Dalmacije, malobrojni su u odnosu na veličinu i važnost toga grada te količinu nalaza drugih kategorija sitnoga materijala. Razloge možemo tražiti u činjenici da je dio Salone još uvijek neistražen, a isto se odnosi i na područje salonitanske okolice.

U antičkim pisanim izvorima nalazimo podatke o tome da je salonitansko područje bilo poprište bitaka

vođenih u razdoblju od kraja 2. stoljeća prije Krista do početka 1. stoljeća.⁵ Unatoč tome na salonitanskome području sigurno datiranih nalaza rimske vojničke opreme iz toga vremena nema. Najraniji nalazi mogu se datirati od početka 1. stoljeća, a nalazi vojnoga karaktera javljaju se do kraja postojanja grada, kako je pokazala tipološko-kronološka analiza vojnih nalaza s područja Salone.⁶

Ovdje donosimo nalaze vojničke opreme koji se čuvaju u jednoj privatnoj arheološkoj zbirci.⁷ Premda malobrojni, nalazi su raznovrsni i pripadaju različitim kategorijama vojne opreme od kojih neke do sada nisu pronađene na prostoru Salone. Mogu se podijeliti u više skupina prema kategoriji opreme kojoj pripadaju. Najveći broj predmeta pripada vojničkome pojasu, nešto je manje zastupljena konjska oprema, a osim toga pronađena je jedna ostruga koja je bila dio konjaničke opreme.

1 M. Ivanišević 2002.

2 A. Betz 1938; J. J. Wilkes 1969, str. 105-152; G. Alföldy 1962; D. Tončinić 2011; N. Cambi 1986, str. 80-84; Ž. Miletić 1992, str. 33-34; I. Matijević 2015, str. 131-156; 2022; N. Cesarik 2022; P. Faure 2022.

3 Obje su diplome iz flavijevskoga razdoblja (CIL 16, 14 i CIL 16, 38). M. Ilkić 2010, str. 269.

4 D. Kliškić 2002, str. 516-538; E. Višić-Ljubić 2006; S. Ivčević 2008; 2009; 2013.

5 S. Ivčević 2024, str. 10-19.

6 Isto, str. 141-145.

7 Zbirka je Rješenjem Ministarstva kulture Republike Hrvatske upisana u Registar kulturnih dobara RH – Listu zaštićenih kulturnih dobara i vodi se pod brojem Z-4138.

Vojnici su mač, kako svjedoče izvori⁸ i prikazi na spomenicima, uglavnom nosili na desnome boku, a bodež na lijevome. U ranome principatu nošena su dva pojasa, na jedan se vješao bodež, a drugi je služio za vješanje mača, sve dok postupno nije zamijenjen ramenim pojasom za mač od kraja 2. stoljeća. Bodeži su na koricama imali uglavnom običnu okruglu alku, koja je s pomoću okova s tri zakovice bila učvršćena s obiju strana korica.⁹ Pojedini primjerci pronađeni su s volutno izvijenim alkama,¹⁰ koje ukrasom odgovaraju kopčama s volutama i vjerojatno su izrađivane kao dio kompleta kako bi odgovarale kopči.¹¹ Postojalo je više načina vješanja bodeža za pojas.¹² Dativaju se, kao i bodeži s ukrašenim koricama, u 1. stoljeće.¹³ Karike s volutama poput salonitanskeoga primjerka (kat. br. 1) nalazimo na brojnim lokalitetima.¹⁴

Nalazima koji su bili dio pojasa pripada i četvrtasta brončana pločica (kat. br. 2) s urezanim koncentričnom kružnicom na sredini te četiri manje koncentrične kružnice prema kutovima, a koja je vjerojatno služila kao pojasni okov. Pripada jednoj od varijanti pojasnih okova pojasa 1. stoljeća. Radi se o okovima sa središnjim ispupčenjem koji su podijeljeni u više skupina i varijanti.¹⁵ Za sada su najbolje zastupljeni na rajnskome i alpskome području te u Velikoj Britaniji, a nađeni su i na području donjega Dunava. Javljaju se od vremena cara Augusta, najbrojniji su u klaudijevsko-neronsko doba,

a traju do ranoflavijevskoga vremena. Postoji više varijanti s obzirom na način na koji su bili ukrašeni. Primjerak iz Salone pripada varijanti s urezanim kružnicama uz rubove koja je najslabije zastupljena u okviru tipa.¹⁶

U 3. stoljeću pojas se kopča na nov način, prstenastom ili četvrtastom kopčom¹⁷ koje su se izrađivale kao obična karika, s trnom ili bez njega, a postoje i tipovi s produžetkom s otvorom za provlačenje trna kopče, kakvi se često interpretiraju kao fibule.¹⁸ Završetak remena se nakon provlačenja kroz kopču svijao i s pomoću dvostranoga gumba kopčao na pojas.¹⁹ Dvostrani gumbi uobičajeni su nalaz na rimskim lokalitetima,²⁰ a osim za kopčanje pojasa s prstenastom ili četvrtastom kopčom služili su i za kopčanje dijelova konjske orme.²¹ Uporaba im je bila jednostavna; provlačenjem kroz otvore na predmetima od organskoga materijala dva su se kraja spajala ili odvajala prema potrebi. Dvostrani gumbi izrađivali su se u različitim veličinama i oblicima, pa su mogli imati polukuglastu (kat. br. 3) ili ravnu kružnu glavu (kat. br. 4). Rjeđe se nalaze i gumbi s koničnom,²² četvrtastom²³ ili specifično oblikovanom glavom.²⁴ Nasuprotna pločica mogla je biti raznih dimenzija, a varirala je i dužina trna. Dvostrani gumbi datiraju se u drugu polovinu 2. stoljeća i u prvu polovinu 3. stoljeća,²⁵ a rasprostranjeni su na području cijeloga Carstva.²⁶ Osim arheoloških nalaza dvostranih gumba

8 Polyb. 6.23

9 S. Ivčević 2024, str. 175, kat. br. 39, T. 5. 39; J. Obmann 2000, T. 6. NL 4, T. 14. D 23, T. 16. D 30T. 21. I 1, T. 24. 1, T. 25. 2, 3; I. Radman-Livaja 2004, str. 165, T. 16. 60; 2010, str. 65, 66, kat. br. 21.

10 F. Grew – N. Griffiths 1991, str. 48, T. XIV. A; J. Obmann 2000, T. 11. D. 21. 1, 2, T. 17. D 33.

11 F. Grew – N. Griffiths 1991, str. 50.

12 M. Saliola – F. Casprini 2012, str. 67-73.

13 E. Deschler-Erb 1991, str. 15; 1999, str. 28-29; H. Dolenz 1998, str. 57.

14 S. Ivčević 2024, str. 177, kat. br. 40, T. 6. 40; V. van der Veen 2020, str. 31, sl. 11.3; E. M. Chapman 2005, Cc01-Cc04; K. H. Lenz 2001, str. 13 (katalog), kat. br. 26, T. 5. 26; L. Bekić 1998, str. 234, kat. br. 53, str. 241, T. 4. 10; C. Unz – E. Deschler-Erb 1997, T. 13. 209; J. M. A. W. Morel – A. V. A. J. Bosman 1989, str. 184-185, sl. 8, 9B; F. Grew – N. Griffiths 1991, str. 75, sl. 57. 157; B. Nedved 1981, str. 181, sl. 8. 315.

15 E. Deschler-Erb 1991, str. 25-28; 1999, str. 45; M. C. Bishop – J. C. N. Coulston, 2006, str. 106-107; S. Hoss 2014, katalog metala, str. 98-99.

16 Tip Hoss B.3.2.c. S. Hoss 2014, str. 113, kat. br. 660-665.

17 L. Petculescu 1995, str. 119, 123; M. C. Bishop – J. C. N. Coulston 2006, str. 182-184; S. James 2004, str. 61-63; D. Ciugudean 2011; S. Hoss 2015, str. 319-326.

18 Jobst tip III. 36, varijanta B (W. Jobst 1975, str. 126, 127, T. 51. 368-372, T. 52. 373, 374); R. Košćević 1991, str. 65, 66; A. Busuladžić 2010, str. 93, 94, str. 207, 208, kat. br. 331-337; Petković grupa VIII tip 30 (S. Petković 2010, str. 224-226, T. XLII, XLIII). U prilog tomu ide činjenica da su nalažene u ženskim grobovima (A. Sz. Burger 1966, str. 129, 224, gr. 284).

19 Za rekonstrukciju kopčanja pojasa prstenastom kopčom vidi J. Oldenstein 1977, str. 219, sl. 8.

20 Termin *gumb*, koji je ušao u arheološku terminologiju, najbližije opisuje funkciju ovih predmeta premda nisu isključivo korišteni kao današnji gumbi. Njihov oblik također sugerira takav naziv; J. Oldenstein 1977, str. 165, 166; M. Deimel 1987, str. 91; E. Deschler-Erb 1991, str. 36.

21 J. Oldenstein 1977, str. 167-169, rekonstrukcija načina vezivanja na str. 168, sl. 2; S. K. Palágyi 1990; H. Ubl 2002; M. C. Bishop – J. C. N. Coulston 2006, str. 182-183, sl. 118. 9-12.

22 J. Oldenstein 1977, str. 256, kat. br. 490-493, T. 47. 490-493; S. Jilek – H. Stiglitz 1987, str. 187, T. 5. 9; E. Kreković 1994, str. 216, sl. 5. 4; D. Benea 2013, str. 240, sl. 7. 2; S. Ivčević 2024, str. 258, kat. br. 262, 263, T. 26. 262, 263.

23 S. Ivčević 2024, str. 257, kat. br. 259, T. 26. 259.

24 J. Oldenstein 1977, str. 259, kat. br. 588, T. 51. 588; S. Ivčević 2024, str. 258-259, kat. br. 264, T. 26. 264.

25 J. Oldenstein 1977, str. 169-175.

26 Isto, T. 46-49; S. Jilek – H. Stiglitz 1987, str. 187, T. 5. 9; E. Kreković 1994, str. 216, sl. 5. 4, 5; I. Jütting 1995, str. 200, sl. 11. 125; L. Petculescu 1995, str. 127, 129, T. 2. 10, T. 3. 2-4; J. Aurrecochea Fernández 1996, str. 124-125, sl. 3, 4; H. Ubl 2002, str. 277, 283, T. I. 4, T. IV. 4-6; I. Radman-Livaja 2004, str. 194, T. 45. 299-305; 2008, str. 300, sl. 33-39; D. Ciugudean 2010, str. 448, sl. 1. 1-3; D. Benea 2013, str. 240, sl. 6. 1-3, sl. 7. 1-3; S. Redžić 2013, T. LXVII. 750-765, T. LXVIII. 766-780; S. Ivčević 2024, str. 255-258, kat. br. 251-264.

s prstenastim i četvrtastim pojasnim kopčama,²⁷ njihovu namjenu kopčanja pojasa potvrđuju i prikazi na spomenicima.²⁸ Upravo zahvaljujući takvim prikazima moguće je rekonstruirati način nošenja i kopčanja pojasa s prstenastom ili četvrtastom kopčom kakve su karakteristične za 3. stoljeće.²⁹

Dok su u ranome Carstvu povlasticu nošenja pojasa imali samo vojnici, od tetrarhijskoga vremena nose ga državni službenici u civilnoj i vojnoj službi, a običnim se građanima pokušalo uskratiti to pravo.³⁰ Osim vojnika pod oružjem,³¹ pravo nošenja pojasa imali su pripadnici vojske kojima su dodijeljeni razni administrativni zadatci u upravi provincija i civili koji su obnašali visoko rangirane državne službe. Tijekom 2. i 3. stoljeća razvija se posebna grana administrativnih službenika koji su iz vojske dodijeljeni u upravu te su obavljali administrativne poslove. Od 4. stoljeća, kada je ta služba odvojena od služenja pod oružjem i sudjelovanja u vojnim dužnostima, službenici i dalje zadržavaju pravo nošenja pojasa kao i ostale povlastice koje je nosila vojna služba.³² U doba principata pojedinci su isticali svoj status i državna zaduženja posebnom odjećom i oznakama, a u kasnoj antici, osobito od vremena cara Konstantina, to je postao običaj. Tako su dostojanstvenici i visoki dužnosnici na dvoru, ovisno o položaju, nosili odgovarajuću odjeću i oznake.³³ Premda u povijesnim izvorima ne postoji podatak da je car dodjeljivao pojas kao statusni simbol, drži se da je u razdoblju od 4. do 6. stoljeća nošen kao oznaka statusa,³⁴ a na to upućuju državni propisi toga vremena,³⁵ kao i prikazi na brojnim spomenicima.³⁶ Tome razdoblju pripada propelerski okov pojasa (kat. br. 5). Takvi su okovi bili pričvršćivani na pojas kako bi ga učvrstili, a istovremeno su ga i ukrašavali. Okovi toga tipa međusobno su slična oblika, a razlikuju

su po dimenzijama ili ukrasu. Naš je primjerak ukrašen nizom sitnih koncentričnih kružnica uz cijelu dužinu ruba te većim koncentričnim kružnicama na sredini okova. Propelerski okovi datiraju se u 4. i početak 5. stoljeća, a najviše su u uporabi tijekom prve polovine 4. stoljeća.³⁷ Brojno su zastupljeni na raznim lokalitetima Carstva,³⁸ a od ranije su poznati i na području Salone.³⁹

Pojasni jezičac (kat. br. 6) pripada tipu amforastih jezičaka koji spadaju među najbrojnije zastupljene jezičke kasnoantičkoga pojasa. Premda svi jezičci toga tipa dijele isti, amforasti, oblik postoji više varijanti privjeska s obzirom na dekoraciju i način vješanja na pojas. Tako su mogli biti učvršćeni zakovicama tako da se završetak kožnata toga pojasa uvlačio između dviju pločica na vrhu privjeska ili, rjeđe, zglobovom konstrukcijom.⁴⁰ Najčešće su ukrašeni urezanim koncentričnim kružnicama, ali zastupljeni su i linearni motivi. Naš primjerak nema sačuvani gornji dio pa ne možemo sa sigurnošću utvrditi na koji je način vješan na pojas. Često su imali profilirani ukras na dnu koji također kod našega primjerka nije sačuvan. Prema tipologiji Markusa Sommera amforasti jezičci pripadaju formi B unutar koje su podijeljeni u tri tipa ovisno o načinu oblikovanja drški amfora, koja kod našega primjerka nije sačuvana pa nije moguće precizno odrediti tip osim da je pripadao tipu a ili b.⁴¹ Amforasti jezičci datiraju se u okviru 4. i prve polovine 5. stoljeća.⁴²

Konjskoj opremi možemo pripisati dva privjeska i jedan okov orme. Jedan privjesak pripada tipu listolikih privjesaka za koje je karakterističan izduženi oblik, valoviti rubovi, kuglasti ukras na dnu i kukica za vješanje. Važna je značajka toga tipa privjesaka raznovrsnost u oblikovanju i ukrašavanju. U tipologiji Mikea C. Bishopa definirani

27 H. Ubl 2002, str. 277, T. I. 3-8; D. Ciugudean 2010, str. 448, sl. 1; D. Benea 2013, str. 240, sl. 7.

28 J. Oldenstein 1977, str. 232-233, sl. 13. 1a, 2, sl. 14. 2; H. Ubl 2002, str. 278, 281, T. II. 2a, 2b, T. III; S. Hoss 2011, str. 39; D. Benea 2013, str. 241, sl. 8, 9.

29 J. Oldenstein 1977, str. 168, sl. 2; H. Ubl 2002, str. 281 T. III (rekonstrukcija načina vezivanja pojasa); M. C. Bishop – J. C. N. Coulston 2006, str. 182; S. Hoss 2011, str. 38.

30 M. Sommer 1984, str. 83.

31 Zanimljiv je prikaz dužnosnika, vjerojatno vojničkoga, na sarkofagu iz 4. stoljeća s detaljnim prikazom pojasa, iz Šida: S. Pop-Lazić 2008, str. 167-168, sl. 7, 8.

32 A. H. M. Jones 1990, str. 566; M. A. Speidel 2009, str. 274, 277; J. C. N. Coulston 2013, str. 468; Salona IV/1 2010, str. 363.

33 S. James 1999, str. 19-21; M. G. Parani 2007, str. 499-504.

34 G. Atanasov 2007, str. 454-455; M. Zagermann 2014, str. 348-350.

35 M. Sommer 1984, str. 83.

36 H. Bullinger 1969, T. LXVII-LXIX; M. Sommer 1984, str. 84-85; M. Paul 2013, str. 62-65; S. Ivčević – I. Prpa-Stojanac, u tisku.

37 H. Bullinger 1969, str. 67; M. C. Bishop – J. C. N. Coulston 2006, str. 220.

38 H. Bullinger 1969, T. XII. 1, 5, 6, T. XIV. 5, 6, T. XV. 6, 7; M. Sommer 1984, T. 29. 2-7, T. 33. 2-5, T. 35. 7-12, T. 40. 2-9, T. 42. 2-7, T. 54. 2-5, T. 55. 3-4; J. Aurrecochea Fernández 1996, str. 127, sl. 6. 101-103; M. Buora 2002, str. 188, T. I. 1-7, str. 199, T. VII. 67-76; E. Cavada 2002, str. 156, sl. XII. 3-10; M. Župančić 2002, str. 234-235, sl. 3.2, sl. 4.2; I. Radman-Livaja 2004, T. 51. 370-374, T. 52. 375-382; M. Paul 2013, T. 8. E64; S. Redžić 2013, str. 257-258.

39 H. Bullinger 1969, sl. 13.2; T. XXVIII. 1, 2; E. Višić-Ljubić 1994, str. 230, kat. br. 1c.

40 G. Simpson 1976, str. 198; M. Sagadin 1979, str. 315.

41 M. Sommer 1984, str. 49-50.

42 G. Simpson 1976, str. 198-200; E. Višić-Ljubić 1994, str. 227; M. Buora 2002, str. 196; E. Cavada 2002, str. 155; I. Radman-Livaja 2004, str. 99; M. C. Bishop – J. C. N. Coulston 2006, str. 220-222; S. Redžić 2013, str. 370-371.

su kao tip 4, koji je podijeljen u osam varijanti.⁴³ Datiraju se od Klaudijeva razdoblja do početka 2. stoljeća, a pripisuju im se ponajprije ukrasna uloga, bez simboličnog značenja.⁴⁴ Takvi su se ukrasni privjesci vješali na remenje duž konjskoga tijela, što je jasno prikazano na Trajanovu stupu u Rimu.⁴⁵ Listolikim se privjescima ukrašavala i vojnička pregača i to tako da su se s pomoću okova vješali na vrh remena te su slobodno visjeli s njega. Do sada listoliki privjesci nisu pronađeni na prostoru Salone, a naš se primjerak (kat. br. 7) može svrstati u varijantu Bishop 4a⁴⁶ koja se datira, kao i svi listoliki primjerci, od vremena cara Klaudija do sredine 2. stoljeća.⁴⁷

Drugi privjesak konjske orme (kat. br. 8) izduženim oblikom, ušicom i kuglastim završetkom podsjeća na listolike privjeske, ali mu rubovi nisu valoviti već ravni kao kod suzolikih privjesaka. Gornji dio pločice suzolikih privjesaka je širi i naglo se sužava prema dnu, što kod našega primjerka nije slučaj. Značajke ovoga primjerka govore da se može datirati u okviru druge polovine 1. i početka 2. stoljeća. Nije česta varijanta, a najbliže analogije nalazimo u Burnumu⁴⁸, Vindonissi⁴⁹, Augstu,⁵⁰ Magdalensbergu⁵¹ i Hunerbergu (Nijmegen).⁵²

Kružni emajlirani okovi obično se definiraju kao dio konjske opreme, dvostrani gumbi ili falere.⁵³ Postoje nalazi koji ukazuju da su mogli služiti kao dijelovi pojase garniture, okovi pojasa ili kopče s gumbom. Na takvu namjenu upućuje nalaz u paljevinskome grobu na nekropoli

Više grobalja u Viminaciju.⁵⁴ Našemu primjerku ukrasom i dimenzijama slična je i glava kopče s gumbom s pomoću kojih se bodež vješao na pojas.⁵⁵

Okovi poput našega (kat. br. 9) datiraju se u razdoblje 2. i 3. stoljeća. Premda se emajlirani predmeti javljaju od kraja 1. stoljeća, vrhunac njihove upotrebe je u drugoj polovini 2. stoljeća i na početku 3. stoljeća.⁵⁶ Slični su našem predmeti iz ostave prve polovine 3. stoljeća u Belgiji,⁵⁷ jedan je primjerak pronađen u Duri Europosu⁵⁸ i na lokalitetu Eining – Unterfeld.⁵⁹ U Viminaciju je jedan primjerak datiran novcem cara Komoda,⁶⁰ a analogije našem primjerku nalazimo i u Avenchesu,⁶¹ Zugmantelu⁶² te na više lokaliteta na području Panonije,⁶³ ali i u ostalim dijelovima Carstva.⁶⁴ Za okove orme drži se da su imali isključivo ukrasnu ulogu, a na remen su se učvršćivali s pomoću trna koji se nalazio sa stražnje strane okova ili, kod tipova koji imaju kružne otvore, s pomoću zakovica koje su često nosile ukras.⁶⁵

Ostruge se, kao dio opreme rimskoga konjanika javljaju još u kasnorepublikansko doba.⁶⁶ Porijeklo im je vjerojatno keltsko, premda pitanje porijekla ostruga nije u potpunosti riješeno. One nisu bile dio standardne opreme konjanika i stoga nisu brojne. U ranocarskome su vremenu slabije zastupljene, a više su u upotrebi od 3. stoljeća. Dijele se na tri osnovna oblika i to na temelju načina na koji se remenje za učvršćivanje na obuću spajalo s ostrugom: ostruge s kukicama, s ušicama te ostruge sa zakovicama.⁶⁷ Datacija ovih tipova prilično je okvirna te se drži

43 M. C. Bishop 1988, str. 147, sl. 45a-h.

44 R. Koščević 1991, str. 50; E. Deschler-Erb 1999, str. 56; I. Radman-Livaja 2004a, str. 112.

45 C. Cichorius 1896, T. XXIX, scena 98.

46 M. C. Bishop 1988, str. 147, sl. 45.

47 J. Oldenstein 1976, str. 125-126; M. Deimel 1987, str. 97; E. Deschler-Erb 1999, str. 56.

48 S. Zabehllicky-Scheffenegger – M. Kandler 1979, str. 37, T. 18. 22.

49 C. Unz – E. Deschler-Erb 1997, T. 55. 1507.

50 E. Deschler-Erb 1999, str. 156, kat. br. 517, T. 25. 517.

51 M. Deimel 1987, str. 311, kat. br. 82/5, T. 82.5.

52 V. van de Veen 2020, str. 85, sl. 65. 9.

53 I. Sellye 1939, str. 64 i dalje; I. Jütting 1995, str. 171; M. Schleiermacher 2000, str. 190-191, T. 9. 1, 2; A. Voirol 2000, str. 24. Okovi poput našega pronađeni u Heidenheimu datirani su od 100. do 160. godine (M. Scholz 2006, str. 238, kat. br. 289).

54 S. Redžić 2013, str. 226-227, kat. br. 527, T. LIV. 527 (okov iz groba datirana novcem cara Komoda).

55 Isto, str. 26, 30, kat. br. 4a-d, 8a, T. III. 4b, 4c, 8a; također vidi I. Sellye 1939, T. VI. 23, 24.

56 I. Sellye 1939, str. 35; E. Deschler-Erb 1999, str. 41; A. Voirol 2000, str. 25.

57 M. Lodewijckx *et al.* 1994, str. 74-75, kat. br. 4.3, sl. 5. 4.3

58 S. James 2004, str. 94-95, kat. br. 295, sl. 43. 295.

59 I. Jütting 1995, str. 171, 203, sl. 13. 163-164, str. 204, kat. br. 163, 164.

60 S. Redžić 2013, str. 226-227, kat. br. 527, T. LIV. 527.

61 A. Voirol 2000, str. 63, T. 21. 236, str. 82, kat. br. 236.

62 M. Schleiermacher 2000, str. 190-191, sl. 9. 1, 2.

63 I. Sellye 1939, str. 66-67, T. VI. 13-19, 30.

64 L. Guillaud 2017, str. 92-93, kat. br. 441-444, T. 41; J. Nicolay 2007, T. 71. 224.11, 242.73; K. H. Lenz 2001, str. 260-263, kat. br. 848-853, T. 82.

65 M. C. Bishop 1988, str. 103-104, sl. 56; A. Voirol 2000, str. 26.

66 M. C. Bishop – J. C. N. Coulston 2006, str. 70, sl. 35. 2, 3.

67 E. Deschler-Erb 2012, str. 82-83, sl. 36.

da su ostruge s dugmadi i ušicama češće u ranome Carstvu, tijekom 1. i 2. stoljeća, dok su u kasnoantičko vrijeme bolje zastupljene ostruge sa zakovicama.⁶⁸ One s kukicama nemaju jasno definiran datacijski okvir. Uglavnom su izrađene od željeza, ali postoje i primjerci izrađeni od bronce ili u kombinaciji obaju materijala.⁶⁹

Ostruga iz Salone (kat. br. 10) pripada tipu Leuna koji se koristio u kasnoantičko vrijeme. Taj tip vjerojatno nastaje na području Germanije odakle se širi na područje Rimskoga Carstva. Na temelju oblikovanja osnovnih dijelova razlikujemo četiri osnovna tipa (Leuna A – D). Podjela se uočava i u različitoj rasprostranjenosti i distribuciji tipova. Primjerak iz Salone pripada varijanti D Leuna tipa. Ta je varijanta uglavnom zastupljena u zapadnim provincijama Rimskoga Carstva pa ih nalazimo u Velikoj Britaniji, uz rijeku Rajnu i južno od Dunava sve do zapadne Mađarske. Postoje nalazi i na području središnje Njemačke, Italije i Slovenije.⁷⁰ Za varijantu D karakteristična je kukica iznad šiljka ostruge na mjestu gdje se ostalim tipovima nalazila treća zakovica. Kukice su ponekad bile izrađene u obliku stilizirane konjske glave,⁷¹ što kod našega primjerka nije slučaj. Ostruge Leuna tipa bile su asimetrične, jedan krak je bio duži i taj duži krak nalazio se s vanjske strane stopala. Trn se nalazi pod kutom, okrenut blago prema vani kako bi se izbjeglo nenamjerno bockanje konja prilikom jahanja i osigurala isključivo namjerna uporaba ostruge.⁷²

Za obuću su se privezivale kožnim remenjem.⁷³ Svaka se varijanta Leuna tipa različito datira.⁷⁴ Za varijantu D, kojoj pripada naš primjerak, najranija pojava stavlja se u drugu polovinu 3. stoljeća, vrhunac uporabe je tijekom 4. stoljeća, a traje do sredine 5. stoljeća.⁷⁵ Već smo spomenuli da se porijeklo toga tipa ostruga traži na prostoru slobodne Germanije, a na područje Rimskoga Carstva dopijeva vojnim kontaktima zahvaljujući služenju Germana kao federata u rimskoj vojsci. Sudeći po brojčanoj zastupljenost moguće je da nisu ušle u masovnu uporabu niti da su ih koristili svi vojnici već samo oni s područja Germanije.⁷⁶

Nalazi vojničke opreme iz Salone koji se ovdje objavljuju pripadaju uobičajenim tipovima kakvi se nalaze na brojnim vojnim i civilnim lokalitetima diljem Rimskoga Carstva. Premda malobrojni, predstavljaju značajan doprinos proučavanju vojničkih nalaza u Saloni, a prema namjeni možemo ih svrstati u više kategorija opreme. Predmeti obrađeni pod kataloškim brojevima od 1 do 6 pripadaju dijelovima pojasa. U okviru te skupine zastupljeni su nalazi iz raznih razdoblja i različitih stilova ukrašavanja vojničkoga pojasa. U 1. stoljeće datiraju se karika za vješanje bodeža o pojas (kat. br. 1) i pojasni okov (kat. br. 2) kakvi do sada nisu pronađeni u Saloni. U razdoblje 2. i 3. stoljeća datiraju se dvostrani gumbi (kat. br. 3, 4), a 4. i 5. stoljeću pripadaju propelerski okov (kat. br. 5) i amforasti jezičac (kat. br. 6).

Konjskoj opremi pripadaju dva privjeska orme (kat. br. 7, 8) datirani u okvire 1. stoljeća, a javljaju se i u prvoj polovini 2. stoljeća. Ovo je prvi nalaz listolikoga privjeska konjske orme u Saloni, premda je taj oblik privjeska među najzastupljenijim tipovima privjesaka orme. Konjskoj opremi pripada i okov orme (kat. br. 9) koji se datira u 2. i 3. stoljeće. Opremi konjanika pripada ostruga (kat. br. 10) koja pripada tipu Leuna koji se datira od sredine 3. do sredine 5. stoljeća.

Je li oprema pronađena u gradu pripadala djelatnim vojnicima ili veteranima, osobito kada se radi o pojasu koji su vojnici, zbog simboličnoga značenja, zadržavali i nakon vojne službe kao oznaku časnoga otpusta iz vojske,⁷⁷ ne možemo znati. Obje su kategorije vojnika boravile u Saloni tijekom cijeloga razdoblja njezina postojanja, što potvrđuju natpisi pripadnika rimske vojske⁷⁸ te je oprema mogla pripadati bilo kojoj od njih.

Zaključno možemo reći da ova malobrojna ali raznovrsna skupina nalaza vojničke opreme ne mijenja sliku o vojsci u rimskoj Saloni, ali je uvelike nadopunjuje osobito zbog činjenice da su zastupljeni neki novi tipovi kakvi do sada nisu objavljeni u stručnoj literaturi.

68 E. Deschler-Erb 1999, str. 66; H. Dolenz 1998, str. 97-99.

69 W. H. Manning 1985, str. 69-70; M. Müller 2002, str. 45, 187, kat. br. 514, T. 46. 514.

70 U. Giesler 1978, str. 8-12.

71 Isto, str. 16.

72 Isto, str. 21.

73 Za rekonstrukciju vidi U. Giesler 1978, str. 18, sl. 3.

74 U. Giesler 1978, str. 22-23, Tab. 4.

75 H. Shortt 1959, str. 68-69; E. Keller 1969, str. 205-206; U. Giesler 1978, str. 25.

76 U. Giesler 1978, str. 31.

77 S. Hoss 2011, str. 21.

78 N. Cambi 1986, str. 80-84; Ž. Miletić 1992, str. 33-34; I. Matijević 2015, str. 132; 2022.

KATALOG NALAZA⁷⁹

1. Karika korica bodeža

Lokalitet: Salona, istočni dio Grudina

Materijal: bronca

Dimenzije: visina 3 cm, širina 1,75 cm, promjer žice 0,25 cm

Opis: Karika je izrađena od žice koja je savijena prema unutra te završava volutama, prečka je savijena na krajevima i tvori volute koje su s vanjske strane spojene s lukom.

Datacija: 1. stoljeće

Literatura: S. Ivčević 2024, str. 177, kat. br. 40, T. 6. 40; V. van der Veen 2020, str. 31, sl. 11.3; E. M. Chapman 2005, Cc01-Cc04; K. H. Lenz 2001, str. 13 (katalog), kat. br. 26, T. 5. 26; L. Bekić 1998, str. 234, kat. br. 53, str. 241, T. 4. 10; C. Unz – E. Deschler-Erb 1997, T. 13. 209; F. Grew – N. Griffiths 1991, str. 75, sl. 57. 157; J. M. A. W. Morel – A. V. A. J. Bosman 1989, str. 184-185, sl. 8, 9B; B. Nedved 1981, str. 181, sl. 8. 315.

2. Okov pojasa

Lokalitet: Salona, istočni dio Grudina

Materijal: bronca

Dimenzije: 4,5 x 4,6 cm, debljina 0,1 cm

Opis: Četvrtasta pločica s urezanim koncentričnom kružnicom na sredini te četiri manje kružnice prema kutovima pločice.

Datacija: 1. stoljeće

Objava: D. Maršić – M. Matijević 2000, str. 63, kat. br. 149.

Literatura: A. Busuladžić 2022, str. 105, sl. 14.1; M. Vomer Gojković 2016, str. 163, kat. br. 1, T. 1.1; E. Deschler-Erb 1999, str. 154, kat. br. 365, T. 19. 365; C. Unz – E. Deschler-Erb 1997, T. 37. 939-940; M. Deimel 1987, str. 295, T. 77. 11.

3. Dvostrani gumb

Lokalitet: Salona, istočni dio Grudina

Materijal: bronca

Dimenzije: visina 1,6 cm, promjer glave 1,8 cm, promjer stražnje pločice 1,55 cm

Opis: Dvostrani gumb s polukuglastom glavom, nasuprot na kružna pločica nešto je manjega promjera od glave.

Datacija: druga polovina 2. stoljeća – prva polovina 3. stoljeća

Literatura: S. Ivčević 2024, str. 253-255, T. 26, 253-255; A. Busuladžić 2022, str. 101, sl. 13. 2; A. Z. Maspoli 2014, str. 146, T. 17. 129-131; S. Redžić 2013, T. XXII. 168.f, T. LXVII.

⁷⁹ Autor fotografija je Vicko Vidan.

756-761; D. Benea 2013, str. 240, sl. 6. 1, 3, 7. 1, 3; D. Ciugudean 2010, str. 448, sl. 1. 1-3; S. James 2004, str. 93, kat. br. 283, sl. 42. 283; I. Radman-Livaja 2008, str. 300, 33-39; H. Ubl 2002, str. 283, T. IV. 4, 5; I. Jütting 1995, str. 200, sl. 11. 125; L. Petculescu 1995, str. 127, 129, T. 2. 10, T. 3. 2, 3; J. Oldenstein 1977, str. 256, kat. br. 485-489, T. 46. 485-489.

4. Dvostrani gumb

Lokalitet: Salona, istočni dio Grudina

Materijal: bronca

Dimenzije: visina 0,7 cm, promjer glave 2,1 cm, promjer stražnje pločice 0,7 cm

Opis: Dvostrani gumb ravne kružne glave, nasuprotna je pločica značajno manjega promjera od glave gumba.

Datacija: druga polovina 2. stoljeća – prva polovina 3. stoljeća

Literatura: S. Ivčević 2024, str. 257, kat. br. 258, T. 26. 258; A. Busuladžić 2022, str. 101, sl. 13.1; A. Z. Maspoli 2014, str. 146, T. 17. 133; S. Redžić, T. LXVIII. 777; S. James 2004, str. 95, kat. br. 290-292, sl. 43. 290-293; I. Radman-Livaja 2004, str. 134, kat. br. 300, T. 45. 300; J. Oldenstein 1977, str. 257, kat. br. 512-527, T. 48. 512-515, T. 49. 516-527.

5. Pojasni okov

Lokalitet: Salona, istočni dio Grudina

Materijal: bronca

Dimenzije: visina 5,5 cm, širina 2,6 cm, debljina 0,1 cm

Opis: Propelerski pojasni okov kojemu nedostaje gotovo cijeli jedan krak, ukrašen nizom koncentričnih kružnica.

Datacija: 4. stoljeće – početak 5. stoljeća

Literatura: A. Busuladžić 2022, str. 112, sl. 17. 4; J. Istenič 2015, str. 376, kat. br. 8, T. 1. 8; S. Ciglencečki 2015, str. 4; M. Paul 2013, T. 8. E64; S. Redžić 2013, T. LX. 644, 645, 648, T. LXI. 652; I. Radman-Livaja 2004, T. 51. 370-374, T. 52. 375-382; 2008, str. 303-304, 74-76; M. Župančić 2002, str. 234-235, sl. 3.2, sl. 4.2; M. Buora 2002, str. 188, T. I. 1-7, str. 199, T. VII. 67-76; E. Cavada 2002, str. 156, sl. XII. 3-10; J. Aurrecoechea Fernández 1996, str. 127, sl. 6. 101-103; E. Višić-Ljubić 1994, str. 230, kat. br. 1c; M. Sommer 1984, T. 29. 2-7, T. 33. 2-5, T. 35. 7-12, T. 40. 2-9, T. 42. 2-7, T. 54. 2-5, T. 55. 3-4; H. Bullinger 1969, T. XII. 1, 5, 6, T. XIV. 5, 6, T. XV. 6, 7, sl. 13.2; T. XXVIII. 1, 2.

6. Pojasni jezičac

Lokalitet: Salona, istočni dio Grudina

Materijal: bronca

Dimenzije: visina 2,8 cm, širina 1,6 cm, debljina 0,1 cm

Opis: Amforasti pojasni jezičac kojemu nedostaju vrh i dno, u sredini rupica i urezana kružnica.

Datacija: 4. stoljeće – prva polovina 5. stoljeća

Literatura: J. Istenič 2015, str. 376, kat. br. 9, T. 1. 9; S. Ciglenečki 2015, str. 416-418, sl. 12. 11, sl. 14. 15, 16; A. Z. Maspoli 2014, str. 145, T. 16. 127; S. Ivčević 2004, str. 169, kat. br. 10, 11, T. 1. 10, 11; I. Radman-Livaja 2008, str. 304, 79; 2004, T. 51. 363-368; E. Cavada 2002, str. 156, sl. 156, sl. XII. 11; M. Sommer 1984, str. T. 19. 6-14; H. Bullinger 1969, T. XV. 6, 7, T. XX. 5.

7. Privjesak konjske orme

Lokalitet: Salona, odlagalište građevinskoga otpada nakon radova na Gospinu otoku, južno od crkve

Materijal: bronca

Dimenzije: visina 38 cm, širina 3,2 cm, debljina 0,1 cm

Opis: Sačuvan je gornji dio privjeska s ušicom i dva kapljica otvora, rubovi privjeska su nazubljeni.

Datacija: druga polovina 1. stoljeća – početak 2. stoljeća

Objava: D. Maršić – M. Matijević 2000, str. 64, kat. br. 154.
Literatura: V. van de Veen 2020, str. 85, sl. 63. 12-13; S. Ortisi 2015, T. 37. 96-97, T. 88. 96-97; S. Hoss 2014 (katalog metala), str. 251-252, kat. br. F13-F22, T. 73; I. Radman-Livaja 2004, T. 67. 484; K. H. Lenz 2001, str. 97-100, kat. br. 278, 279, 281-285 T. 31; E. Deschler-Erb 1999, str. 168, kat. br. 556-559, 567-568, T. 28; C. Unz – E. Deschler-Erb 1997, str. 42, T. 56. 1570-1571; M. Buora 1996, str. 163, T. I. 2; M. Deimel 1987, str. 312, kat. br. 82/7, T. 82.7; A. K. Lawson 1978, str. 149, T. 53. 5; G. Ulbert 1969a, str. 47, T. 36. 13; A. M. Henderson 1949, str. 151, 152, kat. br. 275, T. LVI. 275; E. Ritterling 1913, T. XIV. 3.

8. Privjesak konjske orme

Lokalitet: Salona, istočni dio Grudina

Materijal: bronca

Dimenzije: visina 4,5 cm, širina 1,1 cm; debljina 0,1 cm

Opis: Privjesak izduženoga oblika s ušicom koja završava u obliku stilizirane životinjske glave, a dno privjeska je kuglasto.

Datacija: druga polovina 1. stoljeća

Literatura: V. van de Veen 2020, str. 85, sl. 65. 9; E. Deschler-Erb 1999, str. 156, kat. br. 517, T. 25. 517; C. Unz – E. Deschler-Erb 1997, T. 55. 1507; M. Deimel 1987, str. 311, kat. br. 82/5, T. 82.5; S. Zabehlicky-Scheffenegger – M. Kandler 1979, str. 37, T. 18. 22.

9. Okov remena konjske orme

Lokalitet: Salona, istočni dio Grudina

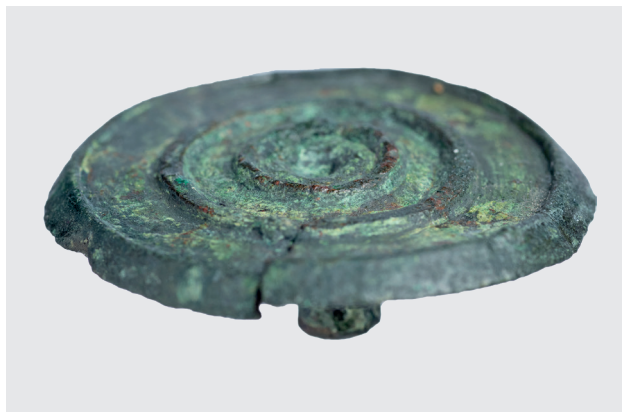
Materijal: bronca, emajl

Dimenzije: promjer 2,4 cm, visina s trnom 0,9 cm

Opis: Kružni je okov rebrima podijeljen na tri kružna polja, vjerojatno su bili ispunjeni emajlom.

Datacija: 2. stoljeće – početak 3. stoljeća

Literatura: S. Ivčević 2024, str. 225, kat. br. 163, T. 18. 163; V. van der Veen 2020, str. 75, sl. 47. 4; J. Kopf 2020, str. 136, kat. br. E 23, E 24, T.18; L. Guillaud 2017, str. 92-93, kat. br. 441-444, T. 41; A. Z. Maspoli 2014, str. 112, kat. br. 138, T. 17.18; S. Redžić 2013, str. 227, kat. br. 526, T. LIV. 526; J. Nicolay 2007, T. 71. 242.72; E. M. Chapman 2005, str. 138, kat. br. Tg 08, Tg 09; S. James 2004, str. 94, 95, kat. br. 295, sl. 43. 295; M. Feugère 2002, str. 109-111, kat. br. 145, 146, sl. 17. 145, 146; K. H. Lenz 2001, str. 260-263, kat. br. 848-853, T. 82; A. Voirol 2000, str. 63, T. 21. 236, str. 82, kat. br. 236; C. Unz – E. Deschler-Erb 1997, T. 73. 2259, 2260; I. Jütting 1995, str. 203-204, kat. br. 163, 164, sl. 13. 163, 164; M. Lodewijckx *et al.* 1994, str. 74, 75, kat. br. 4.3, sl. 5. 4.3; C. Bobe-Piccot 1980, str. 166, kat. br. 221, str. 163, T. 53. 221; I. Sellye 1939, str. 65, T. VI. 1, 2.

10. Ostruga

Lokalitet: Salona, odlagalište otpada pored gradilišta Inine poslovne zgrade

Materijal: bronca

Dimenzije: dužina kraćega kraka 4,2 cm, dužina duljega kraka 5,4 cm, širina trake 1 cm, debljina trake 0,4 cm, visina kukice 1 cm, širina pločica za zakovicu 1,4 cm, razmak između zakovica 7,4 cm

Opis: Lijeva ostruga s dvije zakovice i kukicom, trn nije sačuvan, ostruga je asimetrična, jedan krak (vanjski) je duži, pločice za zakovice srcolika su oblika, uz rubove trake su urezi, a na krajevima su pločasta četvrtasta proširenja s urezanim okomitim linijama koje su vidljive na vanjskom kraku.

Datacija: od sredine 3. stoljeća do sredine 5. stoljeća

Objava: D. Maršić – M. Matijević 2000, str. 63-64, kat. br. 150. Literatura: I. Radman-Livaja 2005, str. 944, kat. br. 46-47, sl. 6. 46-47; 2008, str. 1505-1506, kat. br. 27-28, sl. 3. 27, 28; 2021, str. 142, sl. 3; S. Matešić, str. 118, kat. br. 218, 219, T. 17. 218, 219; U. Giesler 1978, str. 48-52, kat. br. 68-112, T. 3. 68 – T. 5. 112; H. Shortt 1959, str. 63-64, sl. 2. 3, 4, 28, sl. 3. 7-10.

Kratice

BAR = British Archaeological Reports, Oxford

JRMES = Journal of Roman Military Equipment Studies, Oxford

Long. Sal. = Emilio Marin (ur.), *Longae Saloniae I, II*, Split 2002.

Miles Romanus = Maurizio Buora (ur.), *Miles Romanus dal Po al Danubio nel Tardoantico. Atti di Convegno internazionale Pordenone – Concordia Sagittaria*, Pordenone 2002.

Opusc. archaeol. = Opuscula archaeologica, Zagreb

Radovi = Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru povijesnih znanosti, Zadar

Rimska oprema = Mirjana Sanader – Ante Rendić-Miočević – Domagoj Tončinić – Ivan Radman-Livaja (ur.), *Rimska vojna oprema u pogrebnom kontekstu*, Radovi XVII. ROMEC-a / *Weapons and Military Equipment in a Funerary Context*, Proceedings of the XVIIth ROMEC Zagreb 2010, Zagreb 2013.

Sledovi rim. voj. = Janka Istenič – Boštjen Laharnar – Jana Horvat (ur.), *Evidence of the Roman army in Slovenia / Sledovi rimske vojske na Slovenskem*, Ljubljana 2015.

VAHD = Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split

VAMZ = Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Zagreb

VAPD = Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku, Split

Zbornik Salona = Nenad Cambi – Ivan Matijević (ur.), *Salona od 119. godine prije Krista do kasne antike. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Splitu 23. i 24. rujna 2019.*, Split 2022.

Literatura

- G. Alföldy 1962 Géza Alföldy, *Die Auxiliartuppen der römischen Provinz Dalmatien*, Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae XIV, Budapest 1962, 259-296.
- G. Atanasov 2007 Georgi Atanasov, *Late antique tomb in Durostorum-Silistra and its master*, Pontica 40, Constanta 2007, 447-468.
- J. Aurrecochea Fernández 1996 Joaquín Aurrecochea Fernández, *Bronze studs from Roman Spain*, JRMES 7, Oxford 1996, 97-146.
- J. Aurrecochea Fernandez 1999 Joaquín Aurrecochea Fernandez, *Late Roman Belts in Hispania*, JRMES 10, Oxford 1999, 55-62.
- D. Baatz 1966 Dietwulf Baatz, *Zur Geschützbewaffnung römischer Auxiliartuppen in der frühen und mittleren Kaiserzeit*, Bonner Jahrbücher 166, Köln 1966, 194-207.
- D. Baatz 1978 Dietwulf Baatz, *Recent finds of ancient artillery*, Britannia 9, London 1978, 1-17.
- D. Baatz – M. Feugère 1981 Dietwulf Baatz – Michel Feugère, *Éléments d'une catapulte Romaine trouvée à Lyon*, Gallia 39, Paris 1981, 201-209.
- L. Bekić 1998 Luka Bekić, *Tri manje privatne zbirke s Garduna*, Opusc. archaeol. 22, Zagreb 1998, 233-242.
- D. Benea 2013 Doina Benea, *Römische Militärgräber in Dacia Superior*, u: Rimska oprema, Zagreb 2013, 235-244.
- A. Betz 1938 Artur Betz, *Untersuchungen zur Militärgeschichte der römischen Provinz Dalmatien*, Abhandlungen des archeologisch-epigrafischen Seminars der Universität Wien, n. s., III, Baden, Wien 1938.
- M. C. Bishop 1988 Mike C. Bishop, *Cavalry equipment of the Roman army in the first century A. D.*, u: Jonathan Charles Nelson Coulston (ur.), *Military Equipment and the Identity of Roman Soldiers*, BAR International Series 394, Oxford 1988, 67-195.
- M. C. Bishop – J. C. N. Coulston 2006 Mike C. Bishop – Jonathan Charles Nelson Coulston, *Roman Military Equipment from Punic Wars to the Fall of Rome*, Oxford 2006.
- C. Boube-Piccot 1980 Christiane Boube-Piccot, *Les bronzes antiques du Maroc III. Les chars et l'attelage*, Rabat 1980.
- H. Bullinger 1969 Hermann Bullinger, *Spätantike Gürtelbeschläge. Typen, Herstellung, Trageweise und Datierung*, Brugge 1969.
- M. Buora 2002 Maurizio Buora, *Militari e militaria ad Aquileia e nell'attuale Friuli*, u: Miles Romanus, Pordenone 2002, 183-206.
- A. Sz. Burger 1966 Alice Sz. Burger, *The late Roman Cemetery at Ságvár*, Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungarica 18, Budapest 1966, 99-234.
- A. Busuladžić 2010 Adnan Busuladžić, *Morfologija antičkih fibula iz zbirke Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 2010.

- A. Busuladžić 2022 Adnan Busuladžić, *Elementi antičkih pojasnih garnitura, konjske i druge vojne opreme iz muzej-skih zbirki u Bosni i Hercegovini (izbor nalaza)*, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 29/2, Zagreb 2022, 73-150.
- N. Cambi 1986 Nenad Cambi, *Salona i njene nekropole*, Radovi 25 (12), Zadar 1986, 61-109.
- D. B. Campbell 1984 Duncan B. Campbell, *Ballistaria in first to mid-third century Britain*, Britannia 15, London 1984, 75-84.
- D. B. Campbell 1986 Duncan B. Campbell, *Auxiliary Artillery Revisited*, Bonner Jahrbücher 186, Köln 1986, 117-132.
- D.B. Campbell 2003 Duncan B. Campbell, *The Roman Siege of Burnswark*, Britannia 34, London 2003, 19-33.
- D. B. Campbell 2011 Duncan B. Campbell, *Ancient catapults, Some Hypotheses Reexamined*, Hesperia 80, Athens 2011, 677-700.
- E. Cavada 2002 Enrico Cavada, *Militaria tardoantichi (fine IV-V secolo) dalla valle dell'Adige e dalle aree limitrofe*, u: Miles Romanus, Pordenone 2002, 139-162.
- N. Cesarik 2022 Nikola Cesarik, *Bilješke o natpisima vojnika pomoćnih konjaničkih postrojbi s područja Salone*, u: Zbornik Salona, Split 2022, 310-322.
- E. M. Chapman 2005 Evan M. Chapman, *A Catalogue of Roman Military Equipment in the National Museum of Wales*, BAR British Series 388, Oxford 2005.
- C. Cichorius 1896 Conrad Cichorius, *Die Reliefs der Traianssäule. Erster Tafelband: Die Reliefs des Ersten Dakischen Krieges, Tafeln 1-57*, Berlin 1896. Dostupno na: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:037_Conrad_Cichorius,_Die_Reliefs_der_Traianss%C3%A4ule,_Tafel_XXXVII.jpg (15. 11. 2023.); http://commons.wikimedia.org/wiki/File:053_Conrad_Cichorius,_Die_Reliefs_der_Traianss%C3%A4ule,_Tafel_LIII.jpg (15. 11. 2023.)
- S. Ciglenečki 2015 Slavko Ciglenečki, *Late Roman Army, Claustra Alpium Iuliarum and the Fortifications in the South-eastern Alps / Poznorimska vojska, Claustra Alpium Iuliarum in Utrjena Krajina v jugo-zapadnih Alpa*, u: Sledovi rim. voj., Ljubljana 2015, 385-430.
- D. Ciugudean 2010 Daniela Ciugudean, *A New Grave of Roman Military from Apulum*, Apulum XLVII, Alba Iulia 2010, 447-456.
- D. Ciugudean 2011 Daniela Ciugudean, »Ringschnallencingulum« – type belts from Apulum, u: Ioan Piso – Viorica Rusu-Bolindeț – Rada Varga – Silvia Mustață – Eugenia Beu-Dachin – Ligia Ruscu (ur.), *Scripta classica. Radu Ardevan sexagenario dedicata*, Cluj-Napoca 2011, 99-113.
- J. C. N. Coulston 2013 Jonathan Charles Nelson Coulston, *Late Roman Military Equipment Culture*, u: Alexander Sarantis – Neil Christie (ur.), *War and Warfare in late Antiquity*, Leiden – Boston 2013, 463-492.
- M. Deimel 1987 Martha Deimel, *Die Bronzekleinfunde vom Magdalensberg*, Klagenfurt 1987.

- E. Deschler-Erb 1991   Eckhard Deschler-Erb, *Römische Militaria des 1. Jahrhunderts aus Kaiseraugst Zur Frage des frühen Kastells*, u: Eckhard Deschler-Erb – Markus Peter – Sabine Deschler-Erb (ur.), *Das frühkaiserzeitliche Militärlager in der Kaiseraugster Unterstadt*, Forschungen in Augst 12, Augst 1991, 9-100.
- E. Deschler-Erb 1999   Eckhard Deschler-Erb, *Ad arma! Römisches Militär des 1. Jahrhunderts n. Chr. In Augusta Raurica*, Forschungen in Augst 28, Augst 1999.
- E. Deschler-Erb 2012   Eckhard Deschler-Erb, *Römische Militärausrüstung aus Kastell und Vicus von Asciburgium*, Duisburg 2012.
- E. Deschler-Erb 2022   Eckhard Deschler-Erb, *Die Metallfunde aus den Altgrabungen in Augsburg-Oberhausen. Katalog und Tafeln*, Augsburg 2002.
- H. Dolenz 1998   Heimo Dolenz, *Eisenfunde aus der Stadt auf dem Magdalensberg*, Klagenfurt 1998.
- P. Faure 2022   Patrice Faure, *Salona and the Roman Army in the third century (A. D. 170-285)*, u: Zbornik Salona, Split 2022, 323-344.
- M. Feugère 1994   Michel Feugère, *L'équipement militaire d'époque républicaine en Gaule*, JRMES 5, Oxford 1994, 3-23.
- M. Feugère 2002   Michel Feugère, *Militaria de gaule méridionale, 19. Le mobilier militaire romain dans le département de l'Hérault (F)*, Gladius XXII, Madrid 2002, 73-126.
- U. Giesler 1978   Ulrike Giesler, *Jünger-kaiserzeitliche Nietknopfsporen mit Dreipunkthalterung von Typ Leuna*, Saalburg Jahrbuch XXXV, Saalburg 1978, 5-56.
- F. Grew – N. Griffiths 1991   Francis Grew – Nick Griffiths, *The Pre-Flavian Military Belt: the Evidence from Britain*, Archaeologia or miscellaneous tracts relating to antiquity 109, Oxford 1991, 47-84.
- L. Guillaud 2017   Lucas Guillaud, *Militaria à Lugdunum: étude de l'armement et de l'équipement militaire d'époque romaine à Lyon (1er s. av.-Ive s. apr. J.-C.)*, Archéologie et Préhistoire, doktorska disertacija, Lyon 2017.
- A. M. Henderson 1949   Aileen M. Henderson, *Small objects in Metal, Bone, Glass, etc.*, u: Joscelin P. Bushe-Fox (ur.), *Fourth Report on the Excavations of the Roman Fort at Richborough, Kent*, Reports of the Research Committee of the Society of Antiquaries of London 16, Oxford 1949, 106–159.
- S. Hoss 2011   Stephanie Hoss, *The Roman Military Belt*, u: Marie-Louise Nosch – Henriette Koefoed (ur.), *Wearing the Cloak. Dressing the Soldier in Roman Times*, Ancient Textiles Series 10, Oxford 2011, 29-44.
- S. Hoss 2014   Stephanie Hoss, *Cingulum Militare. Studien zum römischen Soldatengürtel des 1. bis 3. Jh. n. Chr.*, doktorska disertacija, Leiden 2014.

- S. Hoss 2015 Stephanie Hoss, *The Origin of the Ring Buckle Belt and the Persian Wars of the 3rd century*, u: Lyudmil Vagalinski – Nicolay Sharankov (ur.), *Limes XXII. Proceedings of the 22nd International Congress of Roman Frontier Studies, Ruse Bulgaria, September 2012*, Sofia 2015, 319-326.
- M. Ilkić 2010 Mato Ilkić, *Rimske vojničke diplome s prostora Republike Hrvatske*, u: Ivan Radman-Livaja (ur.), *Nalazi rimske vojne opreme u Hrvatskoj*, Zagreb 2010, 263-272.
- J. Istenič Janka Istenič, *Mali Njivč above Novaki / Malo Njivč nad Novaki*, u: *Sledovi rim. voj.*, Ljubljana 2015, 365-384
- M. Ivanišević 2002 Milan Ivanišević, *Povijesni izvori*, u: Long. Sal., I, Split 2002, 23-86.
- S. Ivčević 2004 Sanja Ivčević, *Dijelovi opreme rimskog vojnika iz Garduna*, *Opusc. archaeol.* 28, Zagreb 2004, 159-176.
- S. Ivčević 2008 Sanja Ivčević, *Privjesci rimske konjske orme iz Salone*, *Archaeologia Adriatica* 2, Zadar 2008, 213-222.
- S. Ivčević 2009 Sanja Ivčević, *Neobjavljeni privjesci rimske konjske orme iz Salone*, *VAPD* 102, Split 2009, 75-91.
- S. Ivčević 2013 Sanja Ivčević, *First-century Military Gear from Salona*, u: *Rimska oprema*, Zagreb 2013, 299-316.
- S. Ivčević 2024 Sanja Ivčević, *Rimska vojna oprema iz doba principata u međuriječju Krke i Cetine*, Split 2024.
- S. Ivčević – I. Prpa-Stojanac, u tisku Sanja Ivčević – Ika Prpa-Stojanac, *Kasnoantička pojasna garnitura iz Salone*, *VAHD* 115, u tisku
- S. James 2004 Simon James, *Excavations at Dura-Europos 1928-1937. Final Report VII. The Arms and Armour and other Military Equipment*, London 2004.
- S. Jilek – H. Stiglitz 1986 Sonja Jilek – Herma Stiglitz, *Vorläufige Untersuchungsergebnisse der Notgrabung B 9 im Abschnitt Petronell 1985*, *Carnuntum Jahrbuch* 1986, Wien 1986, 171-192.
- W. Jobst 1975 Werner Jobst, *Die römischen Fibeln aus Lauriacum*, Linz 1975.
- A. H. M. Jones 1990 Arnold Hugh Martin Jones, *The Later Roman Empire*, Oxford 1990.
- I. Jütting 1995 Ingrid Jütting, *Die Kleinfunde aus dem römischen Lager Eining-Unterefeld*, *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 60, München 1995, 143-230.
- E. Keller 1969 Erwin Keller, *Zur Datierung des Reitersporns von Seebruck*, *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 34, 1-2, München 1969, 201-206.
- D. Kliškić 2002 Damir Kliškić, *Oruđe i oružje*, u: Long. Sal., Split 2002, 483-548 (I), 217-222 (II).
- J. Kopf 2020 Julia Kopf, *Römische Soldaten in Brigantium. Das militärische Fundmaterial und die Chronologie der Militäranlagen der frühen Kaiserzeit*, Horn 2020.

- R. Koščević 1991 Remza Koščević, *Antička bronca iz Siska. Umjetničko-obrtna metalna produkcija iz razdoblja Rimskog Carstva*, Zagreb 1991.
- E. Krekovič 1994 Edvard Krekovič, *Military Equipment on the territory of Slovakia*, JRMES 5, Oxford 1994, 211-225.
- A. K. Lawson 1978 Annabel K. Lawson, *Studien zum römischen Pferdegeschirr*, Jahrbuch des römisch-germanischen Zentralmuseums Mainz 25, Mainz 1978, 131-172.
- K. H. Lenz 2001 Karl Heinz Lenz, *Römische Waffen, militärische Ausrüstung und militärische Befunde aus dem Stadtgebiet der Colonia Ulpia Traiana (Xanten)*, doktorska disertacija, <https://hdl.handle.net/2066/146828/> (15. 11. 2023.), Bonn 2001.
- M. Lodewijckx et al. 1994 Marc Lodewijckx – Louis Wouters – Willy Viaene – Jan Salemink – Harry Kucha – Martine Wevers – Ria Wouters, *A third-century collection of decorative objects from a Roman villa at Wange (Central Belgium)*, JRMES 4, Oxford 1994, 67-99.
- W. H. Manning 1985 William Harry Manning, *Catalogue of the Romano-British Iron Tools, Fittings and Weapons in the British Museum*, London 1985.
- D. Maršić – M. Matijević 2000 Dražen Maršić – Marko Matijević, *Varia Salonitana. Arheološka zbirka Marka Matijevića u Solinu*, Solin 2000.
- A. Z. Maspoli 2014 Ana Zora Maspoli, *Römische Militaria aus Wien. Die Funde aus dem Legionslager, den canabae legionis und der Zivilsiedlung von Vindobona*, Wien 2014.
- S. Matešić 2005 Suzana Matešić, *Fibeln, Militaria, Pferdegeschirr und Wagenteile der Gersbach-Grabung im Bonner Legionslager*, magistrarska radnja, Köln 2005.
- I. Matijević 2015 Ivan Matijević, *Rimski vojnici i njihovi oslobođenici na natpisima iz Salone iz doba principata*, VAHD 108, Split 2015, 131-156.
- I. Matijević 2022 Ivan Matijević, *Kronologija rimskih vojnih postrojbi u Saloni tijekom principata*, u: Zbornik Salona, Split 2022, 289-299.
- N. Miletić 1956 Nada Miletić, *Nekropola u selu Mihaljevićima kod Rajlovca*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, n. s., sv. 11, Sarajevo 1956, 9-40.
- Ž. Miletić 1992 Željko Miletić, *Istočna i jugoistočna nekropola Salone*, Radovi 30 (17)/1990-1991, Zadar 1992, 21-50.
- J. M. A. W. Morel – A. V. A. J. Bosman 1989 J. M. A. W. Morel – A. V. A. J. Bosman, *An early burial in Velsen I*, u: Carol van Driel-Murray (ur.), *Roman Military Equipment: the Sources of Evidence. Proceedings of the Fifth Roman Military Equipment Conference*, BAR International Series 476, Oxford 1989, 167-192.
- M. Müller 2002 Martin Müller, *Die römischen Buntmateriallfunde von Haltern*, Bodenaltertümer Westfalens 37, Mainz 2002.

- B. Nedved 1981 Branka Nedved, *Nakit rimskog razdoblja*, katalog, u: Šime Batović (ur.), *Nakit na tlu sjeverne Dalmacije od prapovijesti do danas*, Zadar 1981, 151-182.
- J. Nicolay 2007 Johan Nicolay, *Armed Batavians. Use and significance of Weaponary and Horse Gear from non-military contexts in the Rhine Delta (50. BC to 450 AD)*, Amsterdam 2007.
- W. Nowakowski 1998 Wojciech Nowakowski, *Die Funde der Römischen Kaiserzeit und der Volkerwanderungszeit in Masuren*, Berlin 1998.
- J. Obmann 2000 Jürgen Obmann, *Studien zu römischen Dolchscheiden des 1. Jahrhunderts n. Chr. Archäologische Zeugnisse und Bildische Überlieferung*, Köln 2000.
- J. Oldenstein 1977 Jürgen Oldenstein, *Zur Ausrüstung römischer Auxiliareinheiten*, Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 57/1976, Mainz 1977, 49-284.
- S. Ortisi 2015 Salvatore Ortisi, *Militärische Ausrüstung und Pferdegeschirr aus den Vesuvstädten*. Wiesbaden 2015.
- S. K. Palágyi 1990 Sylvia K. Palágyi, *Römerzeitliches Pferdegrab in Tihany*, Alba Regia XXIV, Székesfehérvár 1990, 17-45.
- M. G. Parani 2007 Maria G. Parani, *Defining personal space: Dress and accessories in Late Antiquity*, u: Luke Lavan – Ellen Swift – Toon Putzeys (ur.), *Objects in Context, Objects in Use*, Leiden 2007, 497-529.
- M. Paul 2013 Martina Paul, *Fibeln und Gürtelzubehör der späten römischen Kaiserzeit aus Augusta Vindelicum/Augsburg*, Wiesbaden 2013.
- L. Petculescu 1995 Liviu Petculescu, *Military equipment graves in Roman Dacia*, JRMES 6, 1995, 105–145.
- S. Petković 2010 Sofija Petković, *Rimske fibule u Srbiji od I do V veka n. e.*, Beograd 2010.
- A. Piteša 2009 Ante Piteša, *Katalog nalaza iz vremena seobe naroda, srednjeg i novog vijeka u Arheološkome muzeju u Splitu*, Split 2009.
- Polyb. Polybius, *Histories*, Evelyn Shirley Shuckburgh (prijevod), London – New York 1889. Dostupno na: <http://data.perseus.org/citations/urn:cts:greekLit:tlg0543.tlg001.perseus-eng1:1> (25. 9. 2025.)
- S. Pop-Lazić 2008 Stefan Pop-Lazić, *Late Roman Necropolis Belinjača In Šid*, Starinar LVIII, Beograd 2008, 163-173.
- M. Poux 2008 Matthieu Poux, *L'empreinte du militaire tardo-républicain dans les faciès mobiliers de La Tène finale, Caractérisation, chronologie et diffusion de ses principaux marqueurs*, u: Matthieu Poux (ur.), *Sur les traces de César. Militaire tardo-républicains en contexte gaulois*, Actes de la table ronde du 17 octobre 2002, Bibracte 14, Glux-en-Glenne 2008, 299-432.
- I. Radman-Livaja 2001 Ivan Radman-Livaja, *Rimski projektili iz Arheološkog muzeja u Zagrebu*, VAMZ 34, Zagreb 2001, 123-152.

- I. Radman-Livaja 2004 Ivan Radman-Livaja, *Militaria Sisciensia. Nalazi rimske vojne opreme iz Siska u fundusu Arheološkog muzeja u Zagrebu*, Zagreb 2004.
- I. Radman-Livaja 2005 Ivan Radman-Livaja, *Finds of Roman Military Equipment from Teutoburgium*, u: Zsolt Visy (ur.), *Limes XIX. Proceedings of the XIXth International Congress of Roman Frontier Studies*, Pécs 2005, 939-952.
- I. Radman-Livaja 2008 Ivan Radman-Livaja, *Roman belt-fittings from Burgenae*, *JRMES* 16, Oxford 2008, 295-308.
- I. Radman-Livaja 2021 Ivan Radman-Livaja, *Silver spurs from an unknown site*, *VAMZ* 54, Zagreb 2021, 139-144.
- S. Redžić 2013 Saša Redžić, *Rimske pojasne garniture na tlu Srbije od I do IV veka*, doktorska disertacija, Beograd 2013.
- E. Ritterling 1913 Emil Ritterling, *Das frührömische Lager bei Hofheim im Taunus*, Wiesbaden 1913.
- M. Sagadin 1979 Maksimiljan Sagadin, *Antične pasne spone in garniture v Sloveniji*, *Arheološki vestnik* 30, Ljubljana 1979, 294-338.
- M. Saliola – F. Casprini 2012 Marco Saliola – Fabrizio Casprini, *Pugio – Gladius brevis est. History and technology of the Roman battle dagger*, *BAR International Series* 2404, Oxford 2012.
- M. Schleiermacher 2000 Mathilde Schleiermacher, *Römisches Pferdegeschirr aus den Kastellen Saalburg, Zugmantel und Feldberg*, *Saalburg Jahrbuch* 50, Mainz am Rhein 2000, 167-193.
- M. Scholz 2006 Markus Scholz, »*Cervesam commilitones non habunt Quam rogo iubeas mitti*«. *So lebten die römischen Soldaten*, u: Susanne Schmidt (ur.), *Imperium Romanum. Roms Provinzen an Neckar, Rhein und Donau*, katalog izložbe, Stuttgart 2006, 232-240.
- I. Sellye 1939 Ibolya Sellye, *Les bronzes émaillés de la Pannonie romaine*, Budapest 1939.
- H de S. Shortt 1959 Hugh de S. Shortt, *A provincial Roman Spur from Longstock, Hants, and other Spurs from Roman Britain*, *The Antiquaries Journal* XXXIX, 1, 2, London 1959, 61-76.
- G. Simpson 2000 Grace Simpson, *Roman Weapons, Tools, Bronze Equipment and Brooches from Neuss- Novesium Excavation 1955-1972*, *BAR International Series* 862, Oxford 2000.
- M. Sommer 1984 Markus Sommer, *Die Gürtel und Gürtelbeschläge des 4. und 5. Jahrhunderts im römischen Reich*, Bonn 1984.
- M. A. Speidel 2009 Michael Alexander Speidel, *Heer und Herrschaft im Römischen Reich der Hohen Kaiserzeit*, Stuttgart 2009.
- D. Tončinić 2011 Domagoj Tončinić, *Spomenici VII. legije na području rimske provincije Dalmacije*, Split 2011.
- H. Ubl 2002 Hannsjörg Ubl, *Ein »Ringschnallencingulum« aus Lauriacum*, u: *Miles Romanus*, Pordenone 2002, 275-285.

- G. Ulbert 1959   Günter Ulbert, *Die römischen Donau-Kastelle Aislingen und Burghöfe*, Limesforschungen 1, Berlin 1959.
- G. Ulbert 1969   Günter Ulbert, *Das früherömische Kastell Rheingönheim*, Limesforschungen 9, Berlin 1969.
- C. Unz – E. Deschler-Erb 1997   Christoph Unz – Eckhard Deschler-Erb, *Katalog der Militaria aus Vindonissa*, Veröffentlichungen der Gesellschaft pro Vindonissa XIV, Brug 1997.
- J. J. Wilkes 1969   John J. Wilkes, *Dalmatia*, London 1969.
- V. van der Veen 2020   Vincent van der Veen, *Roman military equipment and horse gear from the Hunerberg at Nijmegen*, Nijmegen 2020.
- Z. Vinski 1991   Zdenko Vinski, *Razmatranja o iskopavanjima u Kninu na nalazištu Greblje*, Starohrvatska prosvjeta, ser. III, sv. 14 (1989), Split 1991, 5-73.
- E. Višić-Ljubić 1994   Ema Višić-Ljubić, *Pojasne kopče i okovi*, u: Emilio Marin (ur.), *Salona Christiana*, Split 1994, 227-238.
- E. Višić-Ljubić 2006   Ema Višić-Ljubić, *Cingulum kopče iz Salone*, VAPD 99, Split 2006, 161-170.
- A. Voirol 2000   Annick Voirol, »Etats d'armes«. *Les militaria d'Avenches/Aventicum*, Bulletin de l'Association Pro Aventico 42, Avenches 2000, 7-92.
- M. Vomer Gojkovič 2016   Mojca Vomer Gojkovič, *The influence of the army on the life in Roman Poetovio*, JRMES 17, Oxford 2016, 159-169.
- S. Zabelhicky-Scheffenegger – M. Kandler 1979   Susanne Zabelhicky-Scheffenegger – Manfred Kandler, *Burnum I. Erster Bericht über die Kleinfunde der Grabungen 1973 und 1974 auf dem Forum*, Wien 1979.
- M. Zagermann 2014   Marcus Zagermann, *Spätromische Kleidungs- und Ausrüstungsbestandteile entlang der via Claudia Augusta in Nordtirol, Südtirol und im Trentino. Militarisierung der Alpen in der Spätantike?*, Bericht des römisch-germanischen Kommission 95, Berlin 2014, 337-441.
- M. Župančič 2002   Matej Župančič, *Kann die Verschiebung der Römischen Truppen vom Rheinland nach Norditalien in den Jahren 401/402 archaologisch bezeugt werden?*, u: Miles Romanus, Pordenone 2002, 231-242.

Summary

Sanja Ivčević

Roman military equipment from a private archaeological collection recovered in Salona

Keywords: Salona, military equipment, military belt, equestrian equipment, stirrup, Roman period

The presence of the military in Salona is attested not only by epigraphic inscriptions, historical sources and military diplomas, but also by an extensive corpus of military equipment, most of which has already been the subject of scientific study. The present paper introduces Roman military artefacts preserved in a private archaeological collection. Although limited in number, these items exhibit considerable typological diversity and encompass categories of military equipment previously unattested in the Salona area.

The finds can be classified into distinct typological groups. The majority belong to elements of the military belt, while equestrian equipment artefacts are represented to a lesser extent. In addition, a single stirrup, associated with cavalry equipment, was identified – constituting the first item of this type recovered in Salona. The finds are heterogeneous, not only in terms of their intended use but also in terms of chronology, spanning a broad temporal range from the 1st to the 5th century. These military artefacts from Salona published here correspond to widely attested types recovered at both military and civilian sites throughout the Roman Empire.

According to their intended use, they can be classified into several categories, whereby artefacts catalogued under nos. 1-6 comprise elements of the military belt. Within this category, there are finds from various periods, i.e., components of different styles of military belt ornamentation. A suspension ring for a dagger on the belt (cat. no. 1) and a belt mount (cat. no. 2) are dated to the 1st century; no similar items have previously been discovered in Salona. Double-sided buttons are dated to the 2nd and 3rd centuries (cat. nos. 3, 4), while a propeller-shaped mount (category no. 5) and an amphora-shaped strap-end (cat. no. 6) are dated to the 4th and 5th centuries.

Two horse harness pendants (cat. nos. 7, 8), dated to the 1st and first half of the 2nd century, belong to equestrian equipment. This is the first find of a leaf-shaped horse harness pendant in Salona, although this type is one of the most widespread horse harness pendants. Equestrian equipment also includes a harness mount (cat. no. 9) dated to the 2nd and 3rd centuries. Cavalry equipment includes a stirrup (cat. no. 10), which corresponds to the Leuna type D, dated to the mid-3rd to the mid-5th centuries.

It cannot be definitively determined whether the equipment found in the city belonged to active soldiers or veterans, particularly given the fact that soldiers retained the belt even after their active service due to its symbolic significance as a sign of honourable discharge. Both categories of soldiers were resident in Salona throughout its existence, as inscriptions from members of the Roman army attest, so the equipment could have belonged to either group.

In conclusion, this modest but diverse group of military equipment does not change the prevailing image of the army in Roman Salona, but it significantly complements it, especially given the fact that several new types of items are represented that have not previously been published in the scholarly literature.

Translated by Ana Mršić Zdilar

